

W pierwszej części przedstawianej rozprawy będę starał się wskazać na możliwości myślenia w ramach gramatyki historii. Gramatykę historii rozumiem jako próbę konceptualizacji przedmiotu poznania historycznego, który stanowią reguły sterujące minionymi praktykami społecznymi. To fundamentalne rozpoznanie wyznacza horyzont myślowy rozprawy, który dotyczy poszukiwania adekwatnych środków poznawczych w celu zrozumienia ontologii światów historycznych oraz możliwości poznania historycznego. Przedmiot badania stanowią w myśl przedstawianej koncepcji praktyki społeczne, a przedmiot poznania reguły, które za nimi „stoją”. Każda społeczna praktyka ma swoją gramatykę, swoje reguły sterujące. Celem rozprawy jest zatem refleksja nad tym jak przedmiot dociekań historiografii może stanowić gramatyka historii i praktyczna aplikacja tejże koncepcji.

Refleksja nad gramatyką historii jest zatem refleksją nad tym, jak staje się historia – czyli jak ontologicznie i epistemologicznie jest kreowana przez kultury poznające. Materiał ilustrujący dla warstwy teoretycznej przedstawiam na przykładzie wzorów kultury w postaci dwóch modeli: „świata kamoniańskiego” wykreowanego w *Luzytanach* oraz „świata portugalskiego” wytworzonego w czasach *Estado Novo*. Na przykładzie dwóch studiów przypadków, w postaci rozważań nad dwoma modelami świata – „kamoniańskiego” i „portugalskiego” – postaramy się prześledzić genealogie nowoczesnej tożsamości portugalskiej. Jako kluczowe elementy gramatyki kultury portugalskiej stanowią one jej emblematyczne przejawy. Przedmiotem refleksji w części II będzie kluczowy tekst kultury portugalskiej autorstwa Luisa Camõesa pod tytułem *Luzytanie*. Rozważania nad kamoniańską epopeją rozpocznę od zarysowania kontekstu początków nowoczesności, szczególnie w perspektywie jednej z fundamentalnych dla całej kultury europejskiej dychotomii między kulturą i naturą. Tak szeroka perspektywa będzie nam z kolei niezbędna w osadzeniu wizji „świata kamoniańskiej” w ramach napięcia pomiędzy historią i naturą. Kluczem interpretacyjnym do rozumienia eposu jest w przedstawianym ujęciu reguła sterująca, ukazująca istotę sposobu myślenia doby portugalskiego Złotego Wieku. Camões wyznacza bowiem w narracji regułę, iż: osvajanie Natury jest warunkiem koniecznym dla kulturowej ekspansji społeczności portugalskiej. Ukazana w *Luzytanach* źródłowa dychotomia świata historycznego ze światem naturalnym jest mechanizmem sensotwórczym dla Portugalczyków tego okresu, a poeta portugalski w pryzmacie tej relacji formuje rzeczywistość przez literaturę. Następnie spróbujemy znaleźć ideowe fundamenty modelu „świata kamoniańskiego”. Przyjrzymy się kamoniańskiej wizji świata i człowieka, a w szczególności sposobom konceptualizacji czasu i przestrzeni. W ostatnim rozdziale tej części rozważymy wagę spotkania z Innym – jego reprezentacjom w narracji Camõesa i roli dla portugalskiego modelu

MA ✓ 2023

Łukasz Topolnicki

kulturowego. Interakcja kultur szeroko pojętego Wschodu z Zachodem stała się za pośrednictwem Portugalczyków źródłem opowieści, przedstawień i mitów oddziałującym na wyobrażenia Europejczyków o świecie i zamieszkujących go ludach.

W części III prześledzimy zaś genealogie idei fundujących model „świata portugalskiego” w okresie Nowego Państwa. We wprowadzeniu wyjaśniam czym jest podejście morfogenetyczne i jakie są możliwości i granice tej perspektywy. Następnie zarysujemy kontekst historyczny, syntetycznie omawiając dzieje Nowego Państwa. W kolejnym rozdziale określimy najogólniejszą płaszczyznę kultury portugalskiej w postaci kluczowych idei dla wykształcenia doktryny *Estado Novo*. Dalej skonkretyzujemy przemiany w ich obrębie, przechodząc na poziom określonych portugalskich wariacji związanych z doktrynami i koncepcjami luzytańskimi. Następnie zajmiemy się praktykami modelowania „świata portugalskiego”. Przedmiotem rozważań będą m.in. rytuały upamiętniania, ceremonie, czy też sport, jak i nośniki w rodzaju kalendarza świąt czy filmu. Przyjrzymy się także praktykom instrumentalizacji i polityzacji przeszłości (*política do espírito*). Ze szczególną uwagą zastanowimy się nad symbolicznymi przedstawieniami Portugalii. Na koniec przejdziemy do modelu „świata portugalskiego” przedstawionego *expressis verbis* – Wystawie Świata Portugalskiego (*Exposição do Mundo Português*).